

Eski Türkçede Dokumacılıkla İlgili Söz Varlığı

Vocabulary About Weaving in Old Turkish

Hüseyin YILDIZ*

ÖZET

Tarihte, hareketli bir hayat tarzına sahip olan Türkler için, kullandıkları eşyaların taşınabilir olması önemlidir. Bu yüzden gündelik hayatta hafif, yumuşak ve taşınması kolay olan eşyalar tercih edilir. Bu durum yünden ve deriden yapılmış eşyalara Türk kültüründe daha sık rastlanmasını açıklamaktadır. Taşınabilir eşyalar ve yün, deri gibi malzemeler söz konusu olduğunda, dokumacılık ve bununla ilgili söz varlığı Türk dili bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Eski Türkçe terimi altında Yenisey ve Orhun Yazıtları ve Eski Uygur Türkçesi metinlerinde kullanılan dokumacılıkla ilgili söz varlığının tespiti ve tasnifi yapılarak, Türk diline yönelik kültürel değerlendirmeler ortaya konacaktır. Böylelikle Eski Türkçe dönemine ait 20 çalışmanın taranmasıyla oluşan veriler üzerinden Çince, Soğdakça, Toharca, Sanskritçe (son dönemlerde Yunanca, Farsça ve Süryanice) kelimelerin bulunduğu görülecek ve Türklerin komşu kültürlerle ilişkilerini tespit etmede bir başlık daha açılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler Eski Türkçe, kültür, dokumacılık, söz varlığı

ABSTRACT

Due to their nomadic life-style, the portable properties have been very important to the Turks in the course of history. Thus, the light, soft and portable properties have been always preferred in daily life. This situation explains why the properties made of wool and leather have been encountered more in Turkish culture. The portable properties and such materials as wool and leather have gained a remarkable vocabulary in Turkish language. Throughout this study, the vocabulary about weaving used in Yenisey and Orhon Inscriptions and Old Uighur Turkish will be determined and classified, then the cultural assessment will be made under the light of the data in our hands. Thus, 20 works of Old Turkish period was studied and Chinese, Soğdakça, Toharca, Sanskrit (the recent Greek, Persian, and Syriac) words in them have been identified. So that Turkish relations with neighboring cultures to detect than a title will be opened.

Key Words Old Turkish, culture, weaving, vocabulary

1. Giriş

Eski Türkçeye ilgili kaynaklara bakıldığında çoğunun dinî ya da edebî belgeler olduğu görülür. Sosyal hayata yönelik eserlerin azlığı, dönemin sosyokültürel yapısı hakkındaki bilgilerimizi de sı-

nırlı kılmaktadır. Dokumacılık ve buna bağlı olarak giyim kuşam kültürüne ait malzeme de bu sınırlılık dahilindedir.

Eski Türkçe dönemine ait metinler Yenisey Yazıtları, Köktürk Yazıtları, Maniheizt döneme ait Uygur Metinleri, Budist döneme ait Uygur Metinleri ve İslami döneme ait Uygur Metinleri şeklinde bir gruplandırmaya tabi tutulmaktadır. Köktürkçeye nazaran çok daha uzun bir dönemi

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ANKARA
hyildiz@gazi.edu.tr

kapsayan Eski Uygur Türkçesi, varlığını XV. yüzyıla kadar sürdürür. Ancak yayımlanmış Eski Uygur Türkçesi metinlerinin çoğu mani ve burkan dönemlerine aittir. Bu devirlerdeki söz varlığına geçmeden önce tarihî kaynaklardan edinilen bilgilere değinmekte fayda vardır.

Yüzlerce yıllık bir geçmişi olan Türk giyiminin ana unsurunu dokuma sanatı oluşturur. Türklerin dokumacılığa Orta Asya'da yünü ipliğe dönüştürüp renklendirmesiyle başladığı, Selçukluların da bu sanat dalını geliştirdiği ve Osmanlılarda altın çağını yaşadığı bilinmektedir (Koç 2009: 1787). Araştırmalar akla ilk olarak keçe ve kilim gibi yere serilen eşyaları getiren dokumacılık kavramı, Türklerde miltattan önceki devirlere kadar uzandığı görülmektedir (Saritaş 2010: 123).

Bozkır Türk giyim eşyasının malzemesi koyun, kuzu, sığır, tilki ve ayı derisi ile koyun, keçi ve deve yünü idi. Giyim için kendir yetiştirip bez dokuyan Eski Türkler yün kumaş ve bezden iç çamaşırı giyerlerdi. Romalılar keten gömlek giyildiğini ilk defa, Çin'e yünlü kumaş ve çeşitli keçeler ihraç eden Hunlarda görmüşlerdi. Hazar prensesi Çiçek'in Bizans sarayına gelin gittiği zaman giydiği Türk tipi imparatoriçelik elbisesi Çiçekion (Çiçek adından) orada moda olmuştu. Bir süvari, bozkırın tipik elbisesi olan ceket-pantolon giyinirdi. Bugünkü giyim ilk tipi olan bu Bozkır tarzı, Çin'de M.Ö. 4. asırdan, Avrupa'da M.S. 5. asırdan, Bizans'ta 6. asırdan itibaren Türk usûlüne göre yapılan askerî islahat neticesinde, dünyaya yayılmıştı (Kafesoğlu 2003: 319).

Orta Asya'da halı, keçe ve düz dokuma yaygılar (kilim, cicim, zili, sumak); yaygı ve örtü malzemesiydi. Muhtemelen, önce bunların en ilkeli olan keçe keşfedilmiş, daha zor bir tekniği gerektiren düz dokuma yaygılar ve daha sonra da halı geliştirilmiştir (Deniz 2002: 198). Hun yaygı eşyalarının başında gelen keçe (Saritaş 2010: 124), hem çadır dış ve iç örtüsü, hem yaygı hem de bir süsleme malzemesiydi. Yün, keçi kılı (tiftik), deve tüyü ve pamuk gibi malzemelerin kullanıldığı (Deniz 2002: 199) dokumacılıkta Türk düğümü (Gördes düğümü) dünyaca ünlü olup, Hun devrine kadar uzanır (Saritaş 2010: 220). Halı sanatını, bir sanat olarak geliştiren ve bütün dünyaya tanıtan Türklerin bulunduğu bölgede; düğümlü halılar ilk defa ortaya çıkmış ve gelişmesini sürdürmüştür (Yetkin 1991: 1). Aynı zamanda bir taht örtüsü olarak kullanılan halı, Çin kaynaklarına göre bu amaçla VII. yüzyılda Hotan şehrinde dokunmuştur (Deniz 2002: 202).

Göktürkler zamanında yünlü giyecekleri yaygın olarak kullanan Türkler (Saritaş 2010: 220), yün-

lü kumaş imal etme işini, Doğu Türkistan vahasına Çin'den daha erken yaymışlardır. Çinliler bu işi yapan dokumacıları bu bölgeden getirtmişlerdir. Pamuktan "böz" adı verilen kumaşları yapan Uygurların, Çin'e ipek karşılığında at ihraç ettikleri bilinmektedir (Saritaş 2010: 314-317). Ayrıca samur derileri, beyaz keçeleri, Turfan'da dokunan çiçekli Uygur kumaşları her tarafa ün salmıştı (Ögel 1971: 127-128). Buna ilaveten, Budizm'den Mani dinine geçen Uygurlarda, insanların birtakım sınıflara ayrılmasının kıyafetlerde biçimlenmeleri ve sınıflanmaları doğurduğunu (Salman 2002: 210) da belirtmek gerekir.

Eski Türklerin (başta seçkinlerin) Çinli, Soğdak ve diğer halklarla karşılıklı etki sonucu değişik giysi türleri ödünçlemeleri ve betimleyici malzemenin önemli bir kısmının eski Türk giysilerinin çevredeki tarım ülkelerinde yaygınlığı (Kubarev 2002: 196) önemlidir.

Türk kültür tarihî bakımından önemli bir kısmı işgal eden dokumacılık, giyim gibi kavramlara dair söz varlığıyla ilgili olarak Reşat Ekrem Koçu (*Türk Giyim-Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*), A. Şenol (*Halk Oyunları Giysileri, Giysi Sözlüğü*), Baybars Gülensoy'un (*Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*) (Gülensoy 2003: 7) gibi çalışmalar bulunsa da Eski Türkçeye yönelik bu türden bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Türk kültürünün dönem dönem tespitinin yapılabilmesi için kaynak taramalarına ihtiyaç vardır. Eski Türkçedeki kaynaklardan hareketle kaleme alınan bu çalışmanın bu boşluğu gidermek yolunda bir adım olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Eski Türkçede Dokumacılıkla İlgili Söz Varlığı¹

Eski Türkçede dokumacılıkla ilgili söz varlığı *isimler* ve *filler* olmak üzere iki ana başlıkta incelenecektir. Daha sonra *isimler* ana başlığının altında *genel, ham-madde (iplik, kumaş, deri), giyim (insan ve hayvan), nesne, araç-gereç* şeklinde alt başlıklar ele alınacaktır.

Kısaltmalar

Çin. : Çince Sgd. : Soğdakça Sür. : Süryanice Yu. : Yunanca

Far. : Farsça Skr. : Sanskritçe Toh. : Toharca

2.1. İsimler

2.1.1. Genel Kavramlar

atkağ "bent, kelepçe, bağ"; **atkağlıg** "bağlı, kelepçeli, bentli"

atkanmaksız "serbest, bağlanmış olmadan"

atkanğu "bağlanılacak şey"; **atkanğuluksuz** "kelepçelenmeyen, bağlanmayan"

1 Çalışmada esas alınan malzeme AY2, AY5, AYS, BÖ, ETG, ETS, ETŞ, ETY, EUTS, HTB, IB, IS, İKP, KİP, KUY, Mayt, OTG, RR, UAY, Üİ kısaltmasıyla verilen çalışmalarla sınırlandırılmıştır.

bağ ~ **bay** ~ **bak** ~ **pağ** “bağ, köstek, bent, bohça, bölük; örtü”; **baylır** ~ **bağlığ** “örtülü, hasır örtülü; tutuklu; bohça, paket”

bäklig “bağlı, kilitli, kapalı”

bamağ “bağlama”

borluk “bağ”

bukağı ~ **buqarsı** ~ **bokağı** ~ **boğağı** “bukağı, köstek, bağ, zincir, ip; bent, kelepçe”; **bokağcı** “bukağı vuran, köstekçi”

çuğ “bağ, köstek, demet”

koşuğ “bağ”; **koşuğluğ** “koşulu, bağlı”

tügün “dügüm”

ükün “yığın”; **yük** “yığın”

2.2. Malzeme

2.1.2.1. İplik Türleri

arkağ “mekik ipliği; atkı” (argaç?)

bağış “bağ, ip, çadır ipi, halat, kalın urgan, çadırın kendiri, boğum (parmak, kamyş gibi şeylerin); oynak, bent”

batatu “pamuk, pamuk ipi”

çobra “yün” (EUTS: 42)

egrik “eğirme işlemiyle elde edilen ip”; **egrik bağ** “ipler, bukağı”

ısığ ~ **ışığ** “halat, urgan, kablo; bir geminin donatımı için yelken, ip ve benzerleri; ip, kendir”

käbüz “pamuk” (EUTS: 69)

karış “mekik ipliği, atkı, argaç, dokumacılıkta (mensucatta) enine atılan iplik”

kendir ~ **kändir** ~ **kentir** ~ **käntir** “kendir, kenevir”

kıtığ “minder veya yastığa doldurulan yün, pamuk parçaları”

kıtık “pamuk”; **kıtıklı** “pamuklu”; **kıtıklığ** “pamukla kaplanan, pamuklu”; **kıtıksız** “pamukla kaplı olmayan”

kögän (kökän ?) “iki kazık arasına gerilen ip, bu ipe analarının yanına gitmemesi gereken hayvan yavruları bağlanı”

tük “yün.”

uruk “ip, kendir” (EUTS: 174)

yıp ~ **yip** ~ **yipke** ~ **yipkä** ~ **ip** “ip, iplik”

yumğak “yumak”

yuğ ~ **yüñ** ~ **yüng** “yün, pamuk”

2.1.2.2. Kumaş Türleri

ağı ~ **ayı** “ipek kumaş, ipekli kumaş; “Çinden gelen ipekli kumaş; hediye; define, hazine”

aruş “kumaşın esası”

bağlık “tane, rulo (kumaş için)”

barçın ~ **barçin** “bir kumaş türü, kadife, ipek; bir nevi kumaş”

böz < *Sür. buz* = *Yu. pussos* “bez, pamuklu, pamuktan yapılmış kumaş, pamuklu kumaş, pamuklu bez, kumaş”; “böz (ü?), pamuklu kumaş”; **kalın böz** “kalın ve kaba kumaş”; **bözçi** “pamukçu, pamuk bezi yapan kimse, bezi”

eşgiti ~ **eşkürti** ~ **äşkürti** ~ **işg(ü)ti/işgürti** ~ **işgiti** ~ **işgirti** ~ **işkirti** “ipek, ipekli kumaş; (Yazıtlar) diba denilen bir kumaş”

eşük ~ **äşük** “örtü, hanlar veya beylerden birisi öldüğünde mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş”

ipek “ipek”

karş “yünden ya da kıldan dokunmuş kumaş”

kırgağ “elbisenin yanı, kenarı, kenar”; **kırgağlığ** “kenarlı, saçaklı, kenarları işlenmiş, kıyılanmış (kumaş), parça kumaş adı”

kidin “keten”

kidiz ~ **ki’iz/kiüz** ~ **kiviz** ~ **küvüz** ~ **keyiz** “keçe, keçe kumaş”

kin “(< *Çin.*) ipekli kumaş, ipek”

koşpu “pamuklu kumaş”

kotay ~ **qutay** “bir tür ipekli kumaş”

t(a)var “ipekli kumaş, saten; Çin kumaşı”

torqu “ipek”; **torqu** “ipek”

yurun “paçavra”

züngim ~ **züñim/zuñum** “(< *Çin.*) diba denilen ipekli kumaş”

2.1.2.3. Deri Türleri

kimir “kunduz derisi”

kis ~ **kiş** “samur derisi, samur, samur kürkü”

koğuş “(-u- ?) deri, post, tüylü hayvan derisi, postu”

kobuş “tüylü hayvan derisi postu”

kön “gön, deri”

kuşka “deri”

täri “deri”

yin “deri, cilt”

2.1.3. Giyim

kedgü ~ **kädgü** “giyim, giyecek, elbise”; **kedgü tonanğu** “(birlikte) giysi”; **kedgülik** “giyilecek, giyilesi, giyilir türden, giymek için”

kedim ~ **kädim** ~ **kiyim** “giyim kuşam, giyim, zırh, giyecek, giysi, elbise”; **kedimlig** ~ **kädimlig** “giyimli, zırhlı, elbiseli, eğerli, yularlı, kuşamlı, teçhizatlı, mücehhez, donanımlı (at, asker vb)”

keysı “giysi, çamaşır”

kırgağ “elbisenin yanı, kenarı, kenar”; **kırgağlığ** “kenarlı, saçaklı, kenarları işlenmiş, kıyılanmış (kumaş), parça kumaş adı”

körk “biçim, kıyafet”

orpağ ~ **urbak** “giysi, elbise, giyecek”; **orpağ telük** “eşya, pılı pırtı”

raöt “< *Far. raöt*, giysi; yaygı”

2.1.3.1. İnsan Giyimi

arkağ “atkı”

bilbağı “bel bağı, kuşak, kemer”

bürk “börk”

bürünçäk “baş örtüsü”

çäkräk “alttan giyilen, kısa giyim”

çuba “elbise”

çuğ “kadınların baş giyiminde özel süs”

etek “alt kısım, elbise eteği”; **eteklig** “etekli, eteği olan kimse”

etük ~ **ätük** ~ **ötük** “edik, terlik, ayakkabı, pabuç, çizme”; “ayakkabı, pabuç, çizme”

ıçlağı “elbise astarı”

iç ton “iç çamaşırı, iç giysi”; **içton** “içe giyilen don”

itek “etek”

ğara ton “gündelik giyilen veya iş yaparken giyilen elbise”

karaza ~ **karaza** ~ **ğaraza-ton** ~ **kraza** “(*Toh.* ? < *Skr. kāsāya* < *Sgd. krazakh*, elbise) rahibin veya genel olarak dinsel törenlerde kullanılan giysi; rahip elbisesi, papaz giyeceği, cübbe”

kemer “< *Far. kamar*, kemer”

keyük “çoban abası”

kişen “uçkur bağı, uçkur”

kögüzlüg “gögüslük”; **kögüzmek** “gögüs zırhı”

könglek ~ **könlek** “gömlek”

kur “kuşak; kemer, toka”

hıv ~ **kıv** “ayakkabı”

öm ~ **üm** “iç donu; pantolon, don” (şalvar ?)

örmek ~ **örmäk** “bir giysi adı; bir çeşit elbise”

sanç “deriden çanta”

sangadi “*Skr. sanghāūi*, rahiplerin cemaat toplantısı sırasında giydikleri elbise”

tikiklik “dikilmiş elbise”

ton ~ **tom** ~ **toon** “(br.) < *Skr. thauna*, elbise, kürk; giyecek, don, üst giyim, giysi, giyim”; **tonlıy** ~ **tonluğ** “giysili, elbiseli, giyinik, giyimli kuşamlı, donlu; varlıklı”; **uzuntonluğ** “rahib, manastıra çekilen tarik-i dünya, papas, rahip”; **tonsiz** ~ **tonsuz** “elbisesiz, giysisi olmayan, çıplak, sefil, perişan”

tonağı ~ **tonanğı** ~ **toranğı** “giyecek, elbise, giyim, takılacak şey, sarımlı olacak şey, elbise”

uçuk “çorap”

ulyak “astar”

yalma “(at) kaftanı, örtüsü; kaftan, örtü”

yançuk “kese, torba, cep, yağmurluk”

yoğurқан “üst; elbise, giyim, örtü” (yorgan ?)

2.1.3.2. Hayvan Giyimi

budluluğ “hayvanların burnuna takılan kayış”;

budlluğ “hayvanların burnuna takılan kayış”

burunduk ~ **buruntuk** “yular, gem”

egrıtebi “kıymetli at çulu”

idār “at eğeri”

ķır “gri at donu”

ķolan “eğer kuşağı, bağırdağ”

tin “yular”

üçüngü ~ **üçürgü** “halı, kilim, tegelti, eyer keçesi, at örtüsü”

2.1.4. Nesnelere

askuğ “askı, çardak”

azan “< *Skr. asana* (FWK Müller) sedir”

badruk “bayrak”

bağça “bohça, bağ, çıkın, paket”

çadırşab “< *Far. çādar-şab*, çarşaf”

çivğa “ökse çubuğu”

ırğak “kanca, çengel, kopça”

ķab ~ **ķap** “torba (ölçü olarak); deriden torba; kap, örtünecek şey, paket”; **ķap tolğuk** “hurcunlar”;

ķapçuk “keten torba”

ķabaķ “deriden torba”

kemend “< *Far. kamand*, kement”

keş “okluk, sadak, ok konulan şey”

ķilim “< *Far. ķilim*, kilim”

ķiriş “ok kirişi”

ķölgelik “gölgelik, çardak”

ķötçek “tandırın üstüne örtülen çul”

ķursağ “yünden bel kuşağına benzer bir nesne olup çadıra sarılır”

ķün yıpar “misk torbası”

mançak “mçnk < *Skr. mancaka* ‘oturacak yer, yatak”

orun “yer, mekan, sedir”; **orunluğ** “bayraklı; yatak, döşek, sedye”

örtgü ~ **örtüg** ~ **örtkü** ~ **örtük** “örtü, kapak; örtme; örtük”; **örtüglüg** “örtülmüş, gizli saklı”

palās “< *Far. palās*, çul”

sing “kiler”

sunçuk “dilenci kâsesi; yastık (?)”

tağar “torba, dağarcık, dağar”

tekzim ~ **tākzim** “pamuktan veya başka nesneden yapılmış kabartma”; **teksinç** ~ **tegzinç** “tomar”

tolkluk “yüzme tulumu, torba, tulum”

tor “ağ, balık ağı, av ağı”; **torçı** “ağ ile kuş tutan, kuş-baz”

töl(i)t ~ **tölit** ~ **tült** ~ **tülit** “yatak takımı, yastık, baş yastığı”

töşek ~ **tüşek** ~ **tüşäk** “döşek, minder, yaygı, yatak, yastık”

tuluk “tulum”

tuy ~ **tuğ** ~ **tuuğ** “< *Çin. tu* < *d'uok*, tuğ, bayrak, alem, sancak, davul”; **tuğluğ** “bayraklı, sancaklı”

tülük “bohça”

ubu “üstübeç”

yilpigü “yelpaze”

yük “yük, bohça”

2.1.5. Araç Gereçler

berge ~ **bärgä** ~ **bärgü** ~ **bärkä** ~ **birkä** “kamçı, kırbaç”

çığarı “çıkırık, dokuma çıkırığı”

çikin “ibrişim”

çomak “çomak, kamçı”

egirgü ~ **ägirgü** “eğiren, çeviren”

kağal ~ **kağul** “kırbaç, kamçı”

ķamçı “kamçı”

ķamķı “pamuklu kumaş ölçüsü”

tolğū “tel tokmağı”

2.1. Fiiller

açın- “(elbise) açmak, soymak, çıkarmak”

arķağ- “atki atmak”

āşkä- “āşük; hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş; bu kumaş sonra parçalanarak fakirlere dağıtılır. Bu kelimeden yapılmış fiil”

atka- “bağlamak”; **atkan-** ~ **adğan-** “bağlanmak, kelepçelenmek”

ba- ~ **bä-** ~ **bad-** ~ **bay-** ~ **ban-** ~ **bant-** ~ **bal-** ~ **balu-** ~ **bağla-** “bağlamak, (hayvan) bağlamak, bendetmek, ipe vurmak, kelepçelemek, beline bağlamak (okluk hak.), raptetmek”

bäklä- “kilitlemek, kapatmak, bağlamak”; **beklen-** ~ **bäklän-** “bağlanmak, kapatılmak, kilitlenmek”;

beklet- ~ **bäklät-** “bağlatmak, kapatmak”

bärgäk- “kamçılama, kırbaçlamak”

bertät- “vurarak sertleştirmek, çiğnemek, vurarak yoğun ve sıkı bir hâle getirmek, berkitmek”

bodul- “bağlanmak, yapışık kalmak; asılmak”

çiknä- “nakış işlemek”

egir- ~ **äjir-** ~ **ägir-** “eğirmek; çevirmek, kuşatmak, sarmak, döndürmek”; **ägirt-** “iğritmek”; **egril-** “bükülmek, eğrilmek”

ķamçıla- “kamçılama”

ķap- “örtmek”

ķed- ~ **käd-** ~ **key-** ~ **käy-** ~ **kei-** ~ **käi-** “giymek”;

ķedil- ~ **kädil-** ~ **ķetil-** ~ **kätil-** “giyilmek, giydirilmek”; **ķedür-** ~ **kädgür-** “giymek, giydirmek”;

ķedrü- “giyme işi yapılmak”

ķıd- “kenar dikmek, kıyılmak”

ķişä- “(ati) kösteklemek, köstek vurmak, bağlamak, kösteklemek, bendetmek”

ķoş- “bağlamak, katmak, birleştirmek, iki katı yapmak”; **ķoşul-** “birleşmek, katılmak, toplanmak, bağlanmak”

ķöl- “bağlamak”

ķöşit- “kapatmak, örtmek”

ķöze- “kumaştaki çizgiyi örtterek kapatmak”

ķurşa- “kuşatmak, çevirmek”; **ķurşan-** “kuşanmak”

ört- ~ **ürt-** “örtmek, kapatmak”; **örtül-** ~ **ürtül-** “örtülmüş olmak”; **örtün-** “örtünmek”

säs- “çözmek, bağını açmak”; **säsil-** “çözülme”

tik- “dikmek”

tokı- ~ **toķu-** “vurmak, dövmek, çakmak, tıkladmak, dokumak, argaçlamak, (dokuma mekiğini) atmak; sokmak, kurmak, tepinmek”; **toķüt-** ~ **toķüd-** “dokutmak, yontturmak, vurdurmak”; **toķul-** “dokumak, argaçlamak”

- top-** “bağlamak”
töşe- “döşemek, sermek, yaymak”; **töşen-** “döşenmek, kullanılmak”
tüg- “dügümlemek, bağlamak, birleştirmek, bağlatmak, düğümletmek”; **tügül-** “dügülmek, düğümlemek”
tültür- “çarpmak, vurmak”
üdrül- “seçilip ayrılmak”
yabı- “örtmek”; **yabın-** ~ **yapın-** “örtmek, örtünmek”; **yapşur-** ~ **yafşur-** “yapıştırmak, birbirini örtmek”
yalkat- “bağlamak, eklemek”
yarlıkan- “zırhlanmak, zırh giymek”
yırt- “yırtmak, parçalamak”; **yırtıl-** “yırtılmak, yarılmak”
yilin- “asmak”
yük- “toplamak, derlemek”

3. Sonuç

Eski Türkçede dokumacılıkla ilgili söz varlığının izlerine Türklerin ilk yazılı belgelerinden itibaren rastlansa da, asıl yoğunluk Eski Uygur metinleri üzerindedir.

Dokumacılık kavramına dair Eski Türkçeye ait 20 çalışmanın (AY2, AY5, AYS, BÖ, ETG, ETS, ETS, ETY, EUTS, HTB, IB, IS, İKP, KİP, KUY, Mayt, OTG, RR, UAY, Üİ) taranmasıyla 36’sı fiil, 148’i isim olmak üzere toplam 184 maddebaşından oluşan bir söz varlığı tespit edilmiştir. **İsimler; genel kavramlar** (*atkağ, atkağlık, atkanmaksız, atkanğu, atkanğuluksuz, bağ ~ bay ~ bağ ~ pağ, baylı ~ bağlık, bakklig, bamağ, borluğ, bukağı ~ buqarsi ~ bokağı ~ boğağı, bokağçı, çuğ, koşuğ, koşuğluğ, tügün, ükün, yük*), **iplik türleri** (*arkağ, bağış, batatu, çorba, egrik, egrik bağ, ısığ ~ ışığ, kabáz, qarış, kendir ~ kändir ~ kentir ~ kántir, kıtığ, kıtıq, kıtıklı, kıtıklık, kıtıksız, kögän ~ kökän, tük, uruğ, yip ~ yip ~ yipke ~ yipkä ~ ip, yumğaq, yun ~ yün ~ yüng*), **kumaş türleri** (*ağı ~ ayı, aruğ, aruğluğ, barçın ~ barçin, böz, qalın böz, bözçi, eşgiti ~ eşkürti ~ aşkürti ~ işğ(ü)ti/işgürti ~ işgiti ~ işgirti ~ işkirti, eşük ~ aşük, ipek, qarış, qarış, kidin, kidiz ~ ki’iz/kiiz ~ kiviz ~ küvüz ~ keyiz, kin, qoğpu, kotay ~ qutay, t(a) var, torqu, torqu, yurun, züngim ~ zünim/zunum*), **deri türleri** (*kimir, kis ~ kiş, qoğuş, kobuş, kön, kıyqa, tări, yin*), **giyim** (*kedgü ~ kädgü, kedgü tonanğu, kedgünlük, kedin ~ kädin ~ kiyim, kedimlig ~ kädimlig, keysi, qarış, qarışluğ, körk, orpağ ~ urbağ, orpağ telük, raht*), **insan giyimi** (*arkağ, bilbağı, bürk, bürünçäk, çäkräk, çuba, çuğ, eşük, etek, eteklig, etük ~ ’ütük ~ ötüik, çlağı, iç ton, içton, iiek, qara ton, karaza ~ karaza ~ qaraza-ton ~ kraza, kemer, keyük, kişen, kögüzlüğ, kögüzmek, könglek ~ könlek, qur, hıv ~ kıv, öm ~ üm, örmek ~ örmäk, sanç, sangadi, tikiklik, ton ~ tom ~ toon, tonlıy ~ tonluğ, uzuntonluğ, tonsüz ~ tonsuz, tonanğu ~ tonanğu ~ toranğu, uçuk, ulyaq, yalma, yançuk, yogurқан*), **hayvan giyimi** (*budluluğ, budlluğ, burunduk ~ buruntuğ, egritebi, idär, kır, qolan, tin, üçüngü ~ üçürgü*), **nesnelere** (*asquğ, azan, badruğ, bağça, çadırşab, çivğa, ırğaq, qab ~ kap, kap toluğ, kapçuk, kabağ, kemend, keş, kilim, kirış, köligelik, köçek, qarışağ, küin ypar, mançak, orun, orunluğ, örtgü ~ örtüg ~ örtkü ~ örtük, örtüglüğ, paläs, sing, sunçuk, tağar, tekzim ~ täkzim, teksinç ~ tegzinç, toğluğ, tor, torçı, töl(i)t ~ tölit ~ tölt ~ tölit, töşek ~ töşek ~ töşäk, tuluk, tuy ~ tuğ ~ tuğ, tuğluğ, tülük, ubu, yilpigü, yük*) ve **araç gereçler** (*berge ~ bärğä ~ bärğü ~ bärkä ~ birkä, çigari, çikin, çomağ, egirgü ~ ägirgü, qağal ~ qağul, qamçı, qamka, toğıu*) şeklinde gruplandırılmış olup, **filler** (*açın-, arkağ-, äşkä-, atqa-, atkan-*

adään-, ba- ~ bā- ~ bad- ~ bay- ~ ban- ~ bant- ~ bal- ~ balu- ~ bağla-, bakkla-, beklen- ~ bakklan-, beklet- ~ bakklat-, bärğäk-, bertät-, bodul-, çiknä-, egir- ~ ägir- ~ ägir-, ägirt-, egril-, kamçula-, qap-, ked- ~ käd- ~ key- ~ käy- ~ kei- ~ käi-, kedil- ~ kädil- ~ ketil- ~ kätül-, kedür- ~ kädgür-, kedrül-, kıd-, kişä-, qoş-, qoşul-, köl-, köşit-, köze-, qarışa-, qarışan-, ört- ~ ört-, örtül-, örtül-, örtün-, säş-, säşil-, tik-, toğu- ~ toğu-, toğit- ~ toğid-, toğıl-, top-, töşe-, töşen-, tüg-, tügül-, tültür-, üdrül-, yabı-, yabın- ~ yapın-, yapşur- ~ yafşur-, yalkat-, yarlıkan-, yırt-, yırtıl-, yilin-, yük-) tek başlık altında incelenmiştir.

Eski Türkçenin söz varlığında Çince, Soğdakça, Toharca, Sanskritçe (son dönemlerde Yunanca, Farsça ve Süryanice) kelimelerin bulunması Türklerin komşu kültürlerle ilişkilerini ortaya koyar niteliktedir. Çince *kin, tuä* (< *tu < d’uok*), *züngim/zünim/zunum*; Sanskritçe *azan* (*asana*), *karaza* (*kaāya*, *Toh. kāsāya*), *mançak* (*mançaka*), *sangadi* (*sanghāüi*), *ton/toon/tom* (*thana*); Soğdakça *kraza* (*krazakh*); Süryanice *böz* (*buz = Yu. pussos*) gibi kelimelerin alıntılanması bu durumu örneklemektedir. *çadırşab* (*çadar-şab*), *kemené* (*kamand*), *kemer* (*kamar*), *kilim* (*gilim*), *paläs* (*paläs*), *raot* gibi Farsça kelimeler ise İslam tesirindeki alıntılara örnek teşkil etmektedir.

Eski Türkçe metinlere yönelik çalışmaların artmasıyla, dokumacılıkla ilgili söz varlığının artacağına da şüphe yoktur. Tarihî ve modern Türk lehçeleriyle ilgili olarak, tam bir dokumacılık sözlüğünün oluşturulabilmesi için yapılması gereken, kültür tarihi araştırmalarının yanı sıra tarihî metinlerin yayımını da takip etmekle mümkün olabilecektir.

4. Kaynaklar

- AY2 : Çağatay, Saadet (1945), *Altun Yaruk’tan İki Parça*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.
AY5 : Ölmez, Mehmet (1991), *Altun Yaruk III. Kitap (=5. Bölüm)* (*Suvarnaprabhāsasūtra*), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 1, Ankara.
AYS : Zieme, Peter (1958), *Altun Yaruğ Sudur Vorworte und das erste Buch*, Berliner Turfantexte XVIII, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
BÖ : Ölmez, Mehmet (1998), *Tibet Budizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi*, Bahşı Ögdisi. 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 21, Simurg Yayınları, Freiburg-İstanbul, s. 261-293.
Deniz, Bekir (2002), *Orta Asya Türk Hali ve Düz Dokuma Yaygınları*, *Türkler Ansiklopedisi*, 4. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 198-207.
ETG : Gabain, A. Von (2000), *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
ETS : Bayat, Fuzuli (2009), *Eski Türkçe Sözlük*, Ankara.
ETŞ : Arat, R. Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
ETY : Orkun, Hüseyin Namık (1986), *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
EUTS : Caferoğlu, Ahmet (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, Ankara.
Gülensoy, Baybars (2003), *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Etimolojik ve Açıklamalı (Kumaşlar-Giyimler-Baş Giyilenler/Baş Bağlama-Ayağa Giyilenler-Takılar-Saç, Sakal Şekilleri)*, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul.
HTB : Tezcan, Semih (1975), *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*, Ankara.
IB : Tekin, Talat (2004), *İrk Bitig. Eski Uygurca Fal Kitabı*, Öncü Kitap, Ankara.

- IS : Tezcan, Semih (1974), *Das Uigurische Insadi-Sutra*, Schriften Zur Geschichte und Kultur des Alten Orients, Akademie-Verlag, Berlin.
- İKP : Hamilton, James Russell (1998), *Dunhuang Mağarası'nda Bulunmuş Buddhacılaşa İlişkin Uygurca El Yazması. İji ve Kötü Prens Öyküsü (Çev.: Vedat Köken)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kafesoğlu, İbrahim (2003), *Türk Millî Kültürü*, Ötügen Yayınları, İstanbul.
- KİP : Tekin, Şinasi (1960), *Uygurca Metinler I, Kuansı İm Pusar (Ses İşiten İlah). Vap öua ki atlıa nom çeçeki sudur (saddharmapuruşarika-sūtra)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Koç, Fatma (2009), *Geçmişten Günümüze Türk Giysi ve Kumaşlarının Dünyada Kullanımı*, Uluslararası 6. Türk Kültürü Kongresi (21-26 Kasım 2005) Bildirileri IV. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 1787-1805.
- Kubarev, Gleb V. (2002), *Sanat Malzemelerine Göre Orta Asyalı Türklerin Giyimleri*, Türkler Ansiklopedisi, 4. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 193-197.
- KUY : User, Hatice Şirin (2009), *Köktürk ve Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Kömen Yayınları, Konya.
- Mayt : Tekin, Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II. Maytrisimit. Burkancların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma. Uygurca İptidâf Bir Dram. (Burkancılığın Vaibhââika tarikatine âit bir eserin Uygurcası)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- OTG : Tekin, Talat (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (1971), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, I. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- RR : KAYA, Ceval (2008), *Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruhafza Hikâyesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Salman, Fikri (2002), *Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı*, Türkler Ansiklopedisi, 4. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 208-214.
- Sartaş, Eyüp (2010), *Çin'de Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Kazılara Göre İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültürel Hayat (En Eski Çağlardan IX. Yüzyılın Ortalarına Kadar)*, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- UAY : Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yarık. Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üİ : Özönder, F. Sema Barutçu (1998), *Sthiramati'nin Vasuband'u'nun Abhidharmakoşasāstra'sına yazdığı tefsirin Etü. tercümesi. Abidarim kınılığ koşavarti şaştirtaki çinkirtü yörüglerning kingürüsü'nden üç itigsizler. (Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks-XXX Levha)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yetkin, Şerare (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- EK: Dizin**
- açın-**“(elbise) açmak, soymak, çıkarmak” (AY5: 81; UAY: 358) / *ton-ın açınıp ong'üzün çökeüip* (AY5, 132-2: 24)
- ağı-**“ipek kumaş” (OTG: 237; İKP: 130; UAY: 363); “ipekli kumaş” (KUY: 517); **ayı-**“Çinden gelen ipekli kumaş; hediye; define, hazine” (ETY: 757) / *Tabgaç bodun sabı süçig, agısı yumşak armış* (OTG, Kül Tigin-Güney5: 219); *taqi ağı barım azqına qaltı* (İKP, VII-6: 14); *edgü'agi birür tip'neça buşg'urur'rmış* (ETY, I-C-7: 24); **ayı-**“ipek kumaş” (AYS: 191) / *ayı-ların [bar]im-ların* (AYS, V-131-5: 76)
- arkağ-**“mekik ipliği; atkı” (ETG: 261; ETS: 17; EUTS: 13)
- arkağ-**“atkı atmak.” (ETS: 17)
- aruş-**“kumaşın esası.” (ETS: 19)
- askuğ-**“askı, çardak” (Mayt: 354) / *bra asıuâ köligelik ed tavar* (Mayt, 18-33: 66)
- atka-**“bağlamak” (ETG: 262; ETS: 22); **atkan-**“bağlanmak, kelepçelenmek” (ETG: 262; EUTS: 16; UAY: 391); **adgan-**“bağlanmak, kelepçelenmek” (ETG: 258); “bağlanmak” (EUTS: 4); **atgan-**“bağlanmak” (EUTS: 16);
- atkanğu-**“bağlanılacak şey” (Mayt, 355; UAY: 391) / *ançulayu yime uacıâ yol aıüanâu törü* (Mayt, 41-57: 95); **atkanguluğ-**“bağlı, kelepçeli” (UAY: 392); **atkanguluksuz-**“kelepçelenmeyen, bağlanmayan” (EUTS: 16)
- atkanmaksız-**“serbest, bağlanmış olmadan” (EUTS: 17)
- atkağ-**“bent, kelepçe, bağ.” (ETS: 22; EUTS: 16); **atkağlıg-**“bağlı, kelepçeli, bentli.” (ETS: 22; EUTS: 16)
- azan-**“< Skr. asana (FWK Müller) sedir” (Mayt: 358) / *toğup toyın başlıg şuşutsi azan* (Mayt, 73-31: 137)
- ba-**“bağlamak” (Üİ: 129; İKP: 164; OTG: 239; ETG: 266; EUTS: 22; UAY: 400); “(hayvan) bağlamak” (KUY: 518); **bā-**“bağlamak” (IB: 50; OTG: 239); “binden” (K *bā-*, trkm. *bāy*, jak. *bāy-*, aynallu *bāyla-*)” (IS: 84) / *yer-lārig qaza mandal-ların bayu* (IS, 282: 40); **bad-**“bağlamak, bendetmek” (EUTS: 20); **bay-**“bağlamak, ipe vurmak” (ETY: 773); “kelepçelemek, bağlamak, ipe vurmak.” (ETS: 34) / *atı bolur badaçı tip kıaltı anuşayakoş-ta karik-da söz-lemiş ol emgek* (Üİ, 107a-7: 41); *Kuzgunug ıçaçka bāmiş. "katıgtı bā, edgüti bā!" tir.* (IB, 14: 19); *başın birgürü bap meniñ* (İKP, LXXX-2: 50); *anı su[b]g b[ar]* / *lm ol sub kodı b'rd'm'z s'n'g'lı tüşür'm'z' t'g ıka b'yur' r't'm'z* (ETY, T-27: 110); **bal-**“bağlanmak” (Üİ: 130) / *bo iyin yatdaçı-l(a)r-rı birle ol vastu-ta atamış ol koşulmuş balmış tip* (Üİ, 106b-5: 41); **ban-**“beline bağlamak (okluk hak.)” (OTG: 239); “bağlamak” (ETY: 769; ETS: 31); **bant-**“bağlamak.” (ETS: 31); **balu-**“bağlamak.” (ETS: 31); **bağla-**“bağlamak, raptetmek.” (ETS: 30; EUTS: 21) / *Altunlig keşig belimtä bantım* (OTG, Uyük Turan-3: 230); *ap ur'nu'ltunl'g k's'ğ'n b'n't'm b'ldä el'm, tok'z kırk y'a'm* (ETY, El-8: 590)
- badruk-**“bayrak” (ETG: 266; EUTS: 20)
- bağ-**“bağ” (Üİ: 129; AY2: 173; UAY: 400); “bağ, köstek” (Mayt, 358); “köstek” (KİP: 37); “bağ, köstek, bent” (AY5: 86; EUTS: 20); “bağ, bohça, bölük” (ETG: 266); “boğça” (EUTS: 20); **bay-**“örtü (qamış b. 'hasır, bambudan yapılmış örtü)” (HTB: 123); “bağ” (AYS: 191); **bağ-**“bağ, bent, köstek; bohça” (EUTS: 21); **pağ-**“bağ, köstek” (EUTS: 104) / *atamış ol bağ tip kkir-siz ağıg-lıg nom-nung pirapti-sın* (Üİ, 106b-17: 41); *bağda buıağuda kerikde* (Mayt, 83-11: 153); *bağın çuğun yoluntı* (ETŞ, 35-7: 282); *baada bukaada yatıp emgek emgenser ol* (KİP, 37: 10); *çuaların antaâ baâ çuâ yok kim yorul* (AY5, 165-20: 52); *qramın qamış bayqa* (HTB, 455: 29); **baylıy-**“örtülü, hasır örtülü” (HTB: 123); **bağlıg-**“bağlı, tutuklu; bohça, paket” (ETS: 30; EUTS: 21; UAY: 400) / *qamış baylıy kötiürgü* (HTB, 1061: 48)
- bağça-**“bohça, bağ, çıkın, paket.” (ETS: 30; EUTS: 20)
- bağış-**“bağ, ip” (Üİ: 50); “ip, çadır ipi” (OTG: 239); “halat” (ETG: 266); “kalın organ, halat; çadırın kendiri, boğum (parmak, kamaş gibi şeylerin); oynak, bent.” (ETS: 30); “kalın organ, halat” (EUTS: 21) / *Kerekü içi ne teg ol? Tügünüki ne teg ol? Közüniüki ne teg? Köriüglüg ol. Egni ne teg? Edgü ol. Bağış ne teg? Bar ol tir.* (IB, 18: 20)
- bağlık-**“tane, rulo (kumaş için).” (ETS: 30)
- bamağ-**“bağlama.” (ETS: 31)
- barçın-**“bir kumaş türü, kadife, ipek.” (ETS: 31); “bir kumaş türü, kadife, ipek.” (ETS: 31); **barçın-**“bir nevi kumaş” (ETG: 266)
- batatu-**“pamuk, pamuk ipi.” (ETS: 34); “pamuk” (EUTS: 24)

bäklig “bağlı, kilitli, kapalı” (EUTS: 25)

bäklä- “kilitlemek, kapatmak, bağlamak” (EUTS: 25); **bekle-** “bağlamak, kilitlemek” (UAY: 409); **beklen-** “bağlanmak” (Mayt: 362; UAY: 409); **bäklän-** “bağlanmak, kapatılmak, kilitlemek” (EUTS: 25); **bäklä-** “bağlatmak, kapatmak” (EUTS: 25) / *baür-lağ naralar içinte beklenmiş* (Mayt, 68-20: 128); **beklet-** “bağlatmak” (Mayt: 362) / *bekletip yiti yülügün adaü* (Mayt, 58-46: 116)

berge “kamçı” (Mayt: 363); **bärgä** “kamçı, kırbaç” (EUTS: 26); **bärgü** “kamçı” (EUTS: 26); **bärkä** “kamçı” (EUTS: 26); **berke** “kamçı” (UAY: 412); **birkä** “kamçı” (EUTS: 29) / *çomakın bergem tokıyurlar* (Mayt, 82-24: 151)

bärgäk- “kamçılama, kırbaçlama” (EUTS: 26)

bertät- “vurarak sertleştirmek, çiğnemek, vurarak yoğun ve sıkı bir hâle getirmek, berkitmek” (İKP: 169) / *kentir äñirär böz bertätip qars* (İKP, II-4: 11)

bilbağı “bel bağı, kuşak, kemer.” (ETS: 40; EUTS: 28)

bodul- “bağlanmak, yapışık kalmak” (Üİ: 138; UAY: 437); “asılmak, bağlanmak” (EUTS: 30) / *amranmak-ka bodulmak-tın öngi üdrülmiş-l(e)r erser. kin yana atqansar* (Üİ, 98b-9: 31)

borluk “bağ” (ETG: 269)

böz < *Sür. buz = Yu. pussos* “bez, pamuklu” (Mayt: 372; UAY: 443); “bez, pamuktan yapılmış kumaş, pamuklu kumaş.” (ETS: 48; EUTS: 33); “pamuklu bez, kumaş” (İKP: 173); “böz (ü?), pamuklu kumaş” (ETG: 270) / *böz erdni yig erür yarağay erding* (Mayt, 24-10: 73); *kentir äñirär böz bertätip qars* (İKP, II-4: 11); **kalın böz** “kalın ve kaba kumaş.” (ETS: 131; EUTS: 108); **bözçi** “pamukçu, pamuk bezi yapan kimse, bezci.” (ETS: 48; EUTS: 33)

budluluğ “hayvanların burnuna takılan kayış.” (ETS: 48); **budlluğ** “hayvanların burnuna takılan kayış.” (ETS: 48)

burunduk “yular” (RR: 180); **buruntuk** “gem” (EUTS: 36) / *yen-e bir saçı-nı burnı-nı tişip burunduk* (RR, 918: 155)

bukağı “bağ, köstek” (Mayt: 373); “köstek” (KİP: 39); “bukağı, köstek, bağ, zincir, ip.” (ETS: 49); “bukağı, köstek, bağ” (EUTS: 34); **buqarsı** “köstek, bukağı” (ETY: 788); “bukağı” (ETG: 270); “bağ, köstek, bukağı.” (ETS: 49); **boğağı** “bağ, köstek” (AY2: 175); “bukağı, bent, köstek, bağ” (EUTS: 31); **boğağı** “kelepçe, bent, bukağı.” (ETS: 44; EUTS: 30) / *bağda bukağuda kerikte* (Mayt, 83-11: 153); *bağda bukağuda yatıp emgek emgenser ol* (KİP, 37: 10); *ki öküzüğ bir bukrısika* (ETY, Ir-37: 271); **bokağı** “bukağı vuran, köstekçi” (EUTS: 31); **bukağula-** “bağlamak” (UAY: 443) / *bukağulamak, ölmek emgetmek* (UAY, 434-11: 247); **bukağuluğ** “bağlı” (UAY: 443) / *[boj]unları bukağuluğ iligleri* (UAY, 12-17: 65)

bürk “börk” (ETS: 108) / *kedürgil ke-le-ler bürkin* (ETS, 11-60: 108)

bürünçäk “baş örtüsü” (RR: 180) / *irdi tom tağ-ı bürünç(e)ki tiv-e-niñ* (RR, 827: 143)

çadırşab “< *Far. çadar-şab*, çarşaf” (RR: 181) / *yağur irdi tağ-ı bir yaşıl çadır-şabını* (RR, 659: 119)

çäkräk “alttan giyilen, kısa giyim” (EUTS: 40)

çığarı “çıkırık, dokuma çıkırığı” (İKP: 176) / *çığarı äñirär yuñ äñirär* (İKP, II-3: 11)

çivga “ökse çubuğu” (EUTS: 41)

çikin “ibrişim” (Mayt: 378; UAY: 458-459) / *çikin etizlüğ uluğ* (Mayt, 50-9: 103); *suvap sekiz çikin turkı mandal kalsun* (UAY, 477-2: 266)

çiknä- “nakış işlemek” (HTB: 133) / *çiknämiş t(ä)ngridäm körklä sunçuy* (HTB, 522: 32)

çobra “yün” (EUTS: 42)

çomak “çomak, kamçı” (Mayt: 379; EUTS: 43) / *çomakın bergem tokıyurlar* (Mayt, 82-24: 151)

çuba “elbise” (Mayt: 380; ETS: 64) / *sınayu yarlıkap tonsuz çuba* (Mayt, 60-17: 118)

çuğ “bağ” (Üİ: 143; UAY: 460); “bağ, köstek” (AY5: 92); “demet, bağ” (ETG: 272; EUTS: 44) / *bağ erser bağ çuğ tip yörüg ol. bağ-tın bolmuş üçün özğalı atı bolmuş* (Üİ, 106a-17: 40); *bağın çuğün yoluntu* (ETS, 35-7: 282); *çuğların antağ bağ çuğ yok kim yorul* (AY5, 165-20: 52)

çuk “kadınların baş giyiminde özel süs.” (ETS: 65)

egir- “eğirmek” (Mayt: 382; UAY: 467); “eğirmek; çevirmek, kuşatmak, sarmak, döndürmek” (ETS: 70); **äñir-** “eyirmek, çevirmek” (İKP: 140); **ägir-** “eğirmek, çevirmek, kuşatmak” (EUTS: 46); **ägirt-** “iğritmek” (EUTS: 46) / *egire yarlıkadi yime küvez* (Mayt, 106-22: 177); *kentir äñirär böz bertätip qars* (İKP, II-4: 11)

egirgü “eğiren” (Mayt: 382); **ägirgü** “eğiren, çeviren” (EUTS: 46) / *yime yinçe yip egirgü* (Mayt, 106-17: 177)

egrik “eğirme işlemiyle elde edilen ip.” (ETS: 70); **egrik bağ** “ipler, bukağı.” (ETS: 70)

egril- “bükülmek, eğilmek” (Mayt: 382) / *kentü egrilmiş bükülmüş etüz(in)* (Mayt, 12-37: 59)

egritebi “kıymetli at çulu.” (ETS: 70)

eşgiti “ipekli kumaş” (OTG: 244; KUY: 523); **işgiti** “ipekli kumaş” (OTG: 245; KUY: 523; EUTS: 67); **işg(ü)ti/işgürti** “(Yazıtlar) diba denilen bir kumaş” (ETG: 276) / *Altun kümüş, işgiti kotay buñsız ança birür* (OTG, Kül Tigin-Güney5: 219); **eşkürti** “diba denilen ipek kumaş, ipek, ipekli.” (ETS: 79); **äşkürti** “ipek kumaş” (EUTS: 67); **işgürti** “diba denilen ipek kumaş, ipek, ipekli.” (ETS: 105); **işkırti** “diba denilen ipek kumaş, ipek, ipekli.” (ETS: 106); “ipek kumaş” (EUTS: 67)

eşük “örtü” (Mayt: 388; ETS: 79); “hanlar veya beylerden birisi öldüğünde mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş. Bu kumaş sonra fakirlere dağıtılır.” (ETS: 79) / *oğlak tült orun eşük* (Mayt, 12-5: 58); **äşkä-** “**äşük**; hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş; bu kumaş sonra parçalanarak fakirlere dağıtılır. Bu kelimededen yapılmış fiil.” (ETY: 798); **äşük** “örtü” (EUTS: 51) / *k'deşim e'n şke'yü yug'd'n güş eş ki müğüz b'nü y. n nd ma ğ t* (ETY, III-1: 506)

eşke- “(?) → eşük “Hanlar veya beylerden birisi öldüğünde mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş.” Bu kelimededen yapılan fiil (?)” (ETS: 79); **äşkä-** “**äşük**; hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaş; bu kumaş sonra parçalanarak fakirlere dağıtılır. Bu kelimededen yapılmış fiil.” (ETY: 798)

etek “alt kısım, elbise eteği.” (ETS: 79); **eteklig** “etekli, eteği olan kimse.” (ETS: 79)

etük “edik, terlik, ayakkabı, pabuç, çizme.” (ETS: 80); “terlik ayakkabı (*atüki*)” (Mayt: 388); “çizme” (ETS: 274); “**ätük** “ayakkabı, pabuç” (İKP: 142); **ätük** “çizme” (ETG: 265); “edik, terlik, ayakkabı, çizme” (EUTS: 52) / *(kedi)m ton etük yivig* (Mayt, 9-13: 54); *etükin kedip yıdılığ* (Mayt, 92-5: 166); *erdemsiz kişi etük içindeki ulyak birle tüz ol* (ETS, 34-1: 274); *tom 'ätüki qopı tükäti* (İKP, LXXVI-1: 48); **ötük** “edik, ayakkabı.” (ETS: 174; EUTS: 103)

ıçlağı “elbise astarı” (EUTS: 56)

ırğak “kanca, çengel, kopça” (EUTS: 58)

ısığ “halat, urgan, ip, kablo, bir geminin donatımı için yelken, ip ve benzerleri.” (ETS: 95); “halat, urgan, ip; bir geminin

- donatımı için gereken yelken, ip ve benzerleri” (EUTS: 58); **ışığ** “ip, kendir.” (ETS: 95)
- iç ton** “iç çamaşırı, iç giysi.” (ETS: 97); **içton** “içe giyilen don.” (ETS: 97)
- idâr** “at eğeri” (EUTS: 59)
- ipek** “ipek” (RR: 186) / *ol iv-ge lâyık ipek-tin kilim-l(e)r yasattı* (RR, 42: 37)
- itek** “etek” (RR: 187) / *iligim s(e)niñ itekiñ sen m(e)niñ* (RR, 818: 141)
- kağ** “torba (ölçü olarak); deriden torba” (EUTS: 106); **kap** “kap, örtünecek şey” (ETS: 274); “torba, paket” (EUTS: 110) / *yağmur yağsa kapuñ bolsun yabıñgu kergek* (ETS, 34-14: 274)
- kağak** “deriden torba.” (ETS: 129)
- kağal** “kırbaç, kamçı” (Mayt: 400; EUTS: 107; UAY: 515); “kırbaç” (ETG: 276) / *öd erür yig yig küvez kağal* (Mayt, 7-46 : 51); **kağıl** “kırbaç, kamçı” (Mayt: 400; EUTS: 107); “kırbaç” (KİP: 41; ETG: 276) / *ögreideçi bergem kağılın* (Mayt, 110-3: 179); *ölgürelü azu kınağalı sakınsar kılıçı biçgesi kağılı* (KİP, 27: 10)
- kağçı** “kamçı.” (ETS: 132)
- kağçıla-** “kağçılamak” (RR: 187) / *kağ-çı-lap nöker-leri arasın-dın çıkıp* (RR, 4: 33)
- kağçı** “pamuklu kumaş ölçüsü.” (ETS: 132; EUTS: 109)
- kağ-** “örtmek” (ETG: 277; UAY: 523)
- kap** “torba, paket.” (ETS: 133; UAY: 523); **kap tolguk** “hircunlar.” (ETS: 133); **kağçuk** “keten torba.” (ETS: 133; UAY: 523)
- kara ton** “günlük giyilen veya iş yaparken giyilen elbise.” (ETS: 133)
- karaza** “(< *Skr. kāsāya*) rahibin veya genel olarak dinsel törenlerde kullanılan giysi.” (ETS: 110); **karaza-ton** “rahip elbisesi, papaz giyeceği, cübbe.” (ETS: 134; EUTS: 111); **karaza** “*Toh. ? Skr. kaśāya, kāsāya, rahip elbisesi*” (HTB: 149) / *kādär ärdi uzadı sangadı karaža* (HTB, 855: 44); **kraza** “elbise.” (ETS: 123); **kraza** “< *Sgd. krazakh, elbise*” (Mayt: 420) / *ançama körkle kraza* (Mayt, 18-55: 66)
- karış** “mekik ipliği, atkı, argaç, dokumacılıkta enine atılan iplik.” (ETS: 135; EUTS: 112); **karış** “mekik ipliği, atkı, argaç, mensucatta enine atılan iplik” (ETG: 278)
- karş** “yünden ya da kıldan dokunmuş kumaş” (İKP: 182) / *ken-tir äñirär böz bertätip qarş (tokiyur)* (İKP, II-4: 11)
- kabaz** “pamuk” (EUTS: 69)
- ked-** “giymek” (Mayt: 405; ETS: 111; UAY: 531); **käd-** “giymek” (HTB: 149; ETG: 279; EUTS: 69); **key-** “giymek” (ETS: 262; RR: 189) / *kedmiş tonamış körü kañunçsız* (Mayt, 9-14: 54); *keyseniz körküg tacın* (ETS, 32-11: 262); *kādär ärdi uzadı sangadı karaža* (HTB, 855: 44); *sağal-lığ kişi yahşı ton-l(a)r keyip kelür* (RR, 96: 111); **käy-** “giymek” (EUTS: 72); **keimek** “giymek.” (ETS: 111); **käi-** “giymek” (EUTS: 69); **kedil-** “giydirilmek” (ETS: 298); “giyilmek” (ETG: 279; UAY: 531); “giyilmek, giydirilmek.” (ETS: 111); **kädil-** “giyilmek, giydirilmek” (EUTS: 69); **ketil-** “giyilmek” (ETG: 279); “giyilmek, giydirilmek.” (ETS: 114); **kätil-** “giyilmek, giydirilmek” (EUTS: 72) / *ton öze ton kedildi saña* (ETS, 35-102: 298); **kedgir-** “giydirmek” (UAY: 531); **kedür-** “giydirmek” (Mayt: 405); “giymek, giydirmek” (ETG: 279); “giydirmek, giymek.” (ETS: 111); / *kedürgil ke-le-ler büркиn* (ETS, 11-60: 108); *korkunçlıg ton kedürü* (Mayt, 21-2: 70); **kedrül-** “giyme işi yapılmak.” (ETS: 111); **kädgür-** “giydirmek” (ETG: 279); “giymek” (EUTS: 69)
- kedgü** “elbise” (Mayt: 405; ETS: 111); **kädgü** “elbise” (ETG: 279); “giyim, giyecek, elbise” (EUTS: 69); **kedgü tonangu** “(birlikte) giysi.” (ETS: 111) / *kedgüsi bolmatın keken boslar* (ETS, 11-63: 108); *eren işilerke kedgü tonangu itig* (Mayt, 31-1: 80); **kedgülik** “giyilecek, giyilesi, giyilir türden, giymek için” (AY5: 97) / *bir aj-un-ta kedgülik ton-in kedim-in* (AY5, 156-1: 45)
- kedim** “elbise” (Mayt: 405; AY2: 182; KUY: 526; ETG: 279; UAY: 531); “giyim, giyim kuşam, elbise, zırh.” (ETS: 111); **kädim** “giyim kuşam” (OTG: 246); “giyim, zırh” (ETY: 809); “giyim, giysi, elbise” (AY5: 97); “giyim, elbise, giyecek” (EUTS: 69) / *kedim ton etük yivig* (Mayt, 9-13: 54); *bir aj-un-ta kedgülik ton-in kedim-in* (AY5, 156-1: 45); **kedim kedimlig** “giyimli, zırhlı, elbiseli, eğerli, yularlı.” (ETS: 111); **kädimlig** “kuşamlı” (OTG: 246); “zırhlı, giyimli” (ETY: 809); “giyimli; teçhizatlı, mücehhez, donanımlı (at, asker vb.)” (KUY: 526); “giyimli, elbiseli, zırhlı” (EUTS: 69) / *üçünç y^egⁿsil^ğ b^egⁿ k^ed^ml^ğ tor^g t^e bin^p t^eg^di* (ETY, I-D-33: 44); **kiyim** “giyim, giyecek.” (ETS: 118)
- kemend** “< *Far. kamand, kement*” (RR: 189) / *ol ħulan-nı kemend bil-e tutkay at-t-nı* (RR, 3: 33)
- kemer** “< *Far. kamar, kemer*” (RR: 189) / *muras(ş)a’ kemer bin-de irđ-i rızvān ş-ā(h) kopup* (RR, 565: 107)
- kendir** “kendir, kenevir.” (ETS: 112; UAY: 533); **kändir** “kendir, kenevir” (EUTS: 71); **kentir** “kendir, kenevir.” (ETS: 113; İKP: 193); **käntir** “kendir, kenevir” (EUTS: 71) / *ken-tir äñirär böz bertätip qarş* (İKP, II-4: 11)
- keş** “okluk, sadak” (OTG: 247); “okluk, ok konulan şey, sadak” (ETY: 811) / *Altunlig keşig belimtä bantım* (OTG, Uyak Turan-3: 230); *lp urⁿu^ltlunl^g k^egⁿ b^ent^m b^eldä el^m, tok^z kırk y^esm* (ETY, EI-8: 590)
- keysi** “giysi, çamaşır.” (ETS: 114)
- keyük** “çoban abası.” (ETS: 114)
- kid-** “kenar dikmek, kıyılamak.” (ETS: 138)
- kir** “gri at donu.” (ETS: 140)
- kirğag** “elbisenin yanı, kenarı, kenar.” (ETS: 140); **kirğaglıg** “kenarlı, saçaklı.” (ETS: 140); “kenarları işlenmiş, kıyılanmış (kumaş)” (OTG: 247); “parça kumaş adı.” (ETS: 140)
- kitig** “minder veya yastığa doldurulan yün, pamuk parçaları.” (ETS: 141)
- kitik** “pamuk.” (ETS: 141; EUTS: 117); **kitikli** “pamuklu.” (ETS: 141); **kitiklig** “pamukla kaplanan.” (ETS: 141); “pamuklu” (EUTS: 117) **kitiksiz** “pamukla kaplı olmayan.” (ETS: 141)
- kirv** “ayakkabı.” (ETS: 141; UAY: 543); **kirv** “ayakkabı.” (ETS: 90)
- kidin** “keten.” (ETS: 115; UAY: 545)
- kidiz** “keçe” (IB: 55; Mayt: 411; OTG: 247; ETY: 812; ETG: 281; ETS: 115); **ki’iz/kiiz** “keçe” (ETG: 281; ETS: 115); “keçe kumaş” (KUY: 526); **kiyiz** “keçe.” (ETS: 117); **küvüz** “keçe.” (ETS: 127); **keyiz** “keçe” (Mayt: 407) / *Kidizig subka sukmiş. Takı ur, katıgdı bā tir.* (IB, 33: 22); *sunçuk kidiz töşekde ulatu idişin* (Mayt, 73-24: 137); *keyiz sunçuk işi bukaç burnaç* (Mayt, 73-33: 137)
- kilim** “< *Far. giłim, kilim*” (RR: 190) / *ol iv-ge lâyık ipek-tin kilim-l(e)r yasattı* (RR, 42: 37)
- kimir** “kunduz derisi.” (ETS: 116)
- kin** “(< *Çin.*) ipekli kumaş, ipek.” (ETS: 116; EUTS: 74; UAY: 546)
- kiriş** “ok kirişi” (EUTS: 74)
- kis** “samur derisi.” (ETS: 117); **kiş** “samur derisi.” (ETS: 117); “samur; samur kürkü” (KUY: 526) / *(ä)dgü özl(ü)k (a)tm k(a)ra kişin kök t(ä)y(ä)nin s(a)ns(t)z k(ä)(ü)r(ü)p kop kot(t)ı* (KUY, BK-G-12: 239)

kişâ- “(atu) kösteklemek” (OTG: 248); “bağlamak” (ETG: 281); “kösteklemek, köstek vurmak” (ETY: 813); “bağlamak, bendetmek” (EUTS: 75); “köstek vurmak, bağlamak, kösteklemek.” (ETS: 117) / *“tığ r'r trük işemiş k'mşayı* (ETY, Ir-58: 275)

kişen “uçkur bağı.” (ETS: 117); **kişân** “uçkur” (EUTS: 75)

koğuş “(-u- ?) deri, post” (ETG: 282; UAY: 553); “tüylü hayvan derisi, postu.” (ETS: 143; EUTS: 119)

kobuş “tüylü hayvan derisi postu.” (ETS: 118)

koğpu “pamuklu kumaş.” (ETS: 143; EUTS: 119)

kolân “eğer kuşağı, bağırdaç.” (ETS: 143)

koş- “bağlamak, katmak, birleştirmek, iki katı yapmak” (Üİ: 157; UAY: 557) / *öngi mü ol tip. kiginç abipiray-ın söz-lemim ol koşdaçı vastu* (Üİ, 110a-12: 45); **koşul-** “birleşmek, katılmak, toplanmak, bağlanmak” (Üİ: 157) / *biş yukmek erser yileyü atı bolur tnl(i)ğ tip koşulmağ* (Üİ, 111a-2: 46)

koşuğ “bağ” (Üİ: 157; UAY: 557) / *bolur koşuğ bağ tip. üklimek asılmağ tiğüçi sav-ta ornanıp* (Üİ, 106b-7: 41); **koşuğluğ** “koşulu, bağı” (Üİ: 157; AY2: 181) / *ikin ar-a-kı koşuğluğ tiğüçi iki ujik-iğ tip ulatı-l(a)r erür tip* (Üİ, 109a-11: 44)

kotay “bir tür ipekli kumaş” (OTG: 248); **qutay** “ipek kumaş” (ETY: 846); “ipek kumaş” (KUY: 527) / *Altun kümüş, iş-giti kotay buñsız ança birür* (OTG, Kül Tigin-Güney5: 219)

kögân (kökân ?) “iki kazık arasına gerilen ip, bu ipe analarının yanına gitmemesi gereken hayvan yavruları bağlanır” (HTB: 153; UAY: 557) / *tört yol yürüing yelü kögân* (HTB, 821: 43)

kögüzlüg “göğüslük.” (ETS: 118); **kögüzmek** “göğüs zırhı.” (ETS: 118)

köl- “bağlamak” (ETG: 283)

köligelik “gölgelik, çardak” (Mayt: 416; UAY: 558) / *bra askuğ köligelik ed tavar* (Mayt, 18-33: 66)

kön “gön, deri” (EUTS: 77)

könglek “gömlek.” (ETS: 119); **könlek** “gömlek.” (ETS: 120)

körk “biçim, kıyafet.” (ETS: 120; UAY: 565)

köşit- “kapatmak, örtmek” (EUTS: 79; UAY: 566); **kööşit-** “bedecken (K *köşi-*, aber *kööşik* ‘Vorhang’) (IS: 91) / *ürtdäci köşitdäci biligsiz biliglig* (IS, 107: 31)

kötçek “tandırın üstüne örtülen çul.” (ETS: 122)

köze- “kumaştaki çizgiyi örterek kapatmak.” (ETS: 122)

kur “kuşak” (ETG: 284; UAY: 570); “kemer, toka” (EUTS: 117)

kurşag “yünden bel kuşağına benzer bir nesne olup çadıra sarılır.” (ETS: 148)

kurşa- “kuşatmak, çevirmek.” (ETS: 148; UAY: 571); **kurşan-** “kuşanmak” (ETG: 284)

kuyka “deri.” (ETS: 150)

kün yıpar “misk torbası.” (ETS: 125)

mançak “mçnk < *Skr. mancaka* ‘oturacak yer, yatak’” (Mayt: 428) / *mançak tült töşek tağar* (Mayt, 73-32: 137)

orpağ “giysi.” (ETS: 165); **orpağ telük** “eşya, pılı pırtı.” (ETS: 165); **urbağ** “elbise, giyecek.” (ETS: 224; EUTS: 174)

orun “yer, mekan, sedir” (Mayt: 439-440; UAY: 622) / *inçe sakıntı oluğu tült orun töşek* (Mayt, 58-19: 115); **orunluğ** “bayraklı; yatak, döşek, sedye.” (ETS: 166)

öm “iç don.” (ETS: 172; EUTS: 100); **üm** “iç donu.” (ETS: 230; EUTS: 177); **üm** (ö- ?) “pantolon, don” (ETG: 306)

örmek “bir giysi adı.” (ETS: 173); **örmäk** “bir çeşit elbise” (EUTS: 101)

ört- “örtmek, kapatmak.” (ETS: 173; EUTS: 102; UAY: 637); **ürt-** “örtmek.” (ETS: 230; EUTS: 178); “verhüllen (chal., K, brähmi *ürt-*, trkm. *ört-*)” (IS: 105) / *ürtdäci köşitdäci biligsiz biliglig* (IS, 107: 31); **örtül-** “örtülmüş olmak.” (ETS: 174; EUTS: 102; UAY: 637); **örtün-** “örtünmek.” (ETS:

174; EUTS: 102; UAY: 637); **ürtül-** “örtülmek.” (ETS: 230; EUTS: 178)

örtgü “örtü.” (ETS: 173; EUTS: 102); **örtüg** “örtü, kapak.” (ETS: 173; UAY: 637); “örtme; örtük.” (ETS: 173); **örtkü** “örtü.” (ETS: 173; EUTS: 102); **örtük** “örtü, kapak.” (ETS: 174); “örtme, örtük.” (ETS: 173); “kapak, örtü” (Mayt: 447); “örtük” (EUTS: 102) / *bolur alku üstün örtüki* (Mayt, 31-25: 81); **örtüglüg** “örtülmüş, gizli saklı.” (ETS: 174; EUTS: 102); **örtügsüz** “örtülmemiş, örtüsü olmayan” (UAY: 637)

paläs “< *Far. paläs*, çul” (RR: 198) / *kök ton-luğ kişi-ni kördüm kim bir pal(ā)ām* (RR, 756: 133)

raht “< *Far. raht*, giysi; yaygı (RR: 198) / *havud-hān-a-ğa barıp küil töküp barç-a rahtlarını* (RR, 325: 75); *taht-ka läyik raht-l(a)r töşek-l(e)r tağ-ı* (RR, 41: 37)

sanç “deriden çanta” (EUTS: 129)

sangadi “*Skr. sanghāti*, rahiplerin cemaat toplantısı sırasında giydikleri elbise” (HTB: 168) / *kādär ärdi uzadı sangadi karaža* (HTB, 855: 44)

säs- “çözmek” (ETG: 293) **şes-** “çözmek” (UAY: 675); “çözmek, bağını açmak” (EUTS: 132); **säşil-** “çözölmek” (ETG: 293); **şesil-** “çözölmek” (UAY: 675)

sing “kiler” (EUTS: 135)

sunçuk “dilenci kâsesi” (Mayt: 462); “yastık (?)” (ETS: 194; EUTS: 139) / *keyiz sunçuk işiç bukaç burnaç* (Mayt, 73-33: 137)

t(a)var “ipek kumaş, saten” (HTB: 175; AYS: 194; UAY: 686); “Çin kumaşı” (EUTS: 150) / *äd-lärin tavar-ların* (AYS, V-132-6: 76); **tävär** “habe (trkm. *dovar*)” (IS: 100) / *uç ming san t(a)var üzäki* (HTB, 1091: 49)

tağar “torba, dağarcık, dağar.” (ETS: 199; EUTS: 144); “torba, dağarcık” (Mayt: 465) / *mançak tült töşek tağar* (Mayt, 73-32: 137)

tekzim “pamuktan yapılmış.” (ETS: 205); **täkzim** “pamuktan veya başka nesneden yapılmış kabartma” (EUTS: 152); **tegzinç** “tomar.” (ETS: 204); **teksinç** “tomar.” (ETS: 205)

täri “deri” (EUTS: 153; UAY: 701)

tin “yular” (EUTS: 157)

tik- “dikmek.” (ETS: 208; UAY: 715)

tikiklik “dikilmiş elbise.” (ETS: 208)

toku- “vurmak, dövmek, çakmak, tıklatmak, dokumak, argaçlamak, (dokuma mekiğini) atmak” (İKP: 223; AY2: 192; AYS: 195; UAY: 723); “vurmak, dokumak, dövmek” (ETY: 867) *toqiyali braman-larqa buşi birdi* (AYS, V-109-9: 74); **toku-/toqu-** “vurmak, sokmak, kurmak, tepinmek; dokumak” (ETG: 300); **toqu-** “dokumak; vurmak” (EUTS: 160; UAY: 723) / *toqiyur taqi yemä adruq uzlar* (İKP, II-5: 11); **toqit-/toqid-** “dokutmak, yontturmak, vurdurmak” (ETY: 867; UAY: 723); **toqıl-** “dokumak, argaçlamak.” (ETS: 211); **tokutıl-** “dokutulmak” (UAY: 723)

toquğu “tel tokmağı.” (ETS: 211)

toqluğ “yüzme tulumu, torba.” (ETS: 211; EUTS: 160); “tulum” (ETG: 301)

ton “elbise” (ETY: 866; Mayt: 480; RR: 204; KİP: 50; AY2: 192; KUY: 533; UAY: 725); “elbise, giyecek” (İKP: 223); “üst giyim” (OTG: 255); “giysi, giyim, elbise, giyecek” (AYS: 116); “giyim, elbise” (HTB: 181); “giyecek, elbise, don” (EUTS: 161); **tom** “giysi, elbise, kürk.” (ETS: 212); **ton/toon/tom** “(br.) < *Skr. thauna*, elbise, kürk” (ETG: 301) / *ton karasa şat parişkar yivik-ler alıp* (ETŞ, 9-73: 76); *tonın itigin* (Mayt, 40-11: 93); *irdi tonı tağ-ı büriñç(e)ki tiv-e-niñ* (RR, 827: 143); *tonı 'ätüki qopı tükäti* (İKP, LXXVI-1: 48); *bir aj-un-ta keğgülik ton-un keğim-in* (AYS, 156-1: 45); **tön** “kleid (K *tön*, trkm. *dön*, chal. *tün*)” (IS: 101) / *köz-lärindäki yaş-ları üzä ton-ların öliğip* (IS, 558: 50); **tonlŷ** “elbise” (ETY: 867); *tapıam uduam egsütmeser aşın içgüsin tonın*

- tonanâusun* (KİP, 86: 12); **tonluğ** “elbise” (Mayt: 480; RR: 204; UAY: 725); “giysili, elbise, giyinik” (OTG: 255); “giyimli kuşamlı; varlıklı” (KUY: 533); “giyimli, giysili, elbise” (AY5: 116); “donlu, elbise.” (ETS: 212; EUTS: 161) / *y^ln budⁿg tonl^g çıg^gy budⁿg b^y kıld^m* (ETY, I-D-29: 42); *tonluğ* (Mayt, 92-10: 166); *kök ton-luğ kişi-ni kördüm kim bir pal(ā)ānı* (RR, 756: 133); *y(e)me kim kayu uzun ton-luà tişi tnl(i)â-lar* (AY5, 190-19: 116); **uzuntonluğ** “rahib, manastıra çekilen tarik-i dünya, papas” (ETY: 878); “rahip” (ETG: 305) / *uzuntonluğ idişin y^lkin* (ETY, Ir-62: 275); **tonsüz** “elbisesiz” (ETY: 867); **tonsuz** “elbisesiz” (Mayt: 480; ETS: 212; EUTS: 161); “giysisi olmayan, çıplak” (OTG: 255); “çıplak, sefil, perişan” (KUY: 533) / *r^sıra tonsz y^bz y^bl^k budⁿnda üze ol^{rt}m* (ETY, I-D-26: 42); *sınayu yarlıkap tonsuz çuba* (Mayt, 60-17: 118)
- tonağ** “giyecek, elbise, giyim.” (ETS: 212; EUTS: 161); “takılacak şey” (Mayt: 480); “elbise” (ETG: 301); **tonağ** “sarınılacak şey” (Mayt: 480); “elbise” (KİP:50; ETG: 301); **toranğ** “giyecek, elbise, giyim.” (ETS: 212); “giyecek, elbise, giyim, sarılan şey” (EUTS: 161) / *eren işilerke kedgü tonağ uitiğ* (Mayt, 31-1: 80); *alku kedgü tonanğ böz ara bu* (Mayt, 24-9: 73); *tapiàn uduàn egsütmeser aşın içgüsün tonin tonanâusun* (KİP, 86: 12)
- top-** “bağlamak” (ETY: 867) / *(tokuz) k^t üç^rğü n topu ul^g nça* (ETY, Ir-77: 278)
- tor** “ağ, balık ağı, av ağı.” (ETS: 212; EUTS: 161; UAY: 726); “ağ” (Mayt: 481; ETG: 301) / *torlar altunluğ konrağ* (Mayt, 31-33: 81); **torçı** “ağ ile kuş tutan, kuşbaz” (İKP: 224) / *bahççı aßçı torçı tuzaççı* (İKP, I-8: 11)
- torqu** “ipek” (HTB: 181); **torqu** “ipek” (ETG: 301; EUTS: 161) / *torqu yol yaüdilar* (HTB, 1096: 49)
- töl(i)t** “yatak takımı, yastık vb.” (AY5: 116); **tölit** “yatak takımı.” (ETS: 214); **tült** “yastık” (Mayt: 487; ETS: 218; EUTS: 168); **tültit** “baş yastığı.” (ETS: 218); “baş yastığı; yatak takımı” (EUTS: 168) / *töl(i)tün töşekin iglemiş-teki* (AY5, 156-3: 45); *senik tültin töşekin* (Mayt, 65-7: 124)
- töşe-** “döşemek” (Mayt: 482; EUTS: 163; UAY: 732); “döşemek, yaymak” (RR: 205); “döşemek, sermek, yaymak” (AY5: 116) / *töşep samntapuşp yimişlikig satğın* (Mayt, 52-2: 107); *üstün-de türlüg töş(e)k-l(e)r töşemiş ird-i-l(e)r* (RR, 657: 119); *yigülük içgülük aş-ın suvsuş-ın töşegülük* (AY5, 156-2: 45) **töşen-** “döşenmek” (Mayt: 483); “döşenmek, kullanılmak” (EUTS: 163) / *etimizke yinimizke tegürü töşentimiz* (Mayt, 65-8: 124)
- töşek** “döşek, minder” (Mayt: 482; AY2: 192; UAY: 733); “döşek, yaygı” (RR: 205); “döşek, yatak” (KİP: 50); “döşek, yatak, minder” (AY5: 116); “döşek, yastık.” (ETS: 214; EUTS: 163); **tüşek** “döşek.” (ETS: 218); **tüşäk** “döşek” (EUTS: 169) / *senik tültin töşekin* (Mayt, 65-7: 124); *üstün-de türlüg töş(e)k-l(e)r töşemiş ird-i-l(e)r* (RR, 657: 119); *töşekin otına eminge tegi alku tüketti tegürser* (KİP, 87: 12); *töl(i)tün töşekin iglemiş-teki* (AY5, 156-3: 45)
- tuy** “tuğ, bayrak ve davul” (ETY: 869); “bayrak, sancak” (KUY: 533); “tuğ” (HTB: 183); **tuğ** “< Çin. tu < d’uok, tuğ, bayrak, alem” (AY5: 117); “tuğ, bayrak” (ETG: 302); “bayrak, sancak” (EUTS: 164) / *tug r^skr r^gli* (ETY, D-5: 170); *tuğüg örü tikip nomluğ yağmur* (AY5, 154-5: 44); *yaratı-larvı tur-lar taoçang* (HTB, 285: 23); **tuug** “< Çin. tu < d’uok, tuğ, bayrak, alem” (AY5: 117) / *yıd-ın yıpar-ın erdini tuğ bra* (AY5, 176-20: 62); **tuğh** “bayraklı, sancaklı” (EUTS: 164)
- tuluğ** “tulum” (EUTS: 165)
- tüg-** “dügümlemek” (Üİ: 190; IB: 61; ETG: 303; UAY: 745); “bağlamak, birleştirmek” (BÖ: 287); “bağlatmak, düğümlemek” (ETY: 871); “bağlamak, düğümlemek.” (ETS: 217) / *tüger öngdüinki-sin. kinki padak üz-e ündürür okşaçı bolmak* (Üİ, 114a-6: 50); *Tig at kudrukan tügüp tigret, yazıç kodı yadrat* (IB, 50: 24); *bagdaşını mudur tügüp ärinmäk-sizin* (BÖ, 29: 266); **tügül-** “düğümlemek, düğümlemek.” (ETS: 217)
- tügün** “dügüm” (ETŞ: 296; ETS: 217; HTB: 185; ETG: 303; EUTS: 167; UAY: 745) / *tümen sav tügünü sinide boldı* (ETŞ, 35-88: 296); *kuzâtri yürüng tuy tügün* (HTB, 1073: 48)
- tük** “yün.” (ETS: 217; EUTS: 168)
- tültür-** “çarpmak, vurmak” (Mayt: 487) / *çomakın bergem tokı-yurlar tültürürler* (Mayt, 82-24: 151)
- tülük** “bohça.” (ETS: 218)
- ubu** “üstübeç” (EUTS: 170)
- uçuk** “çorap.” (ETS: 221; EUTS: 171); **uçık** “çorap” (UAY: 753)
- ulyak** “astar” (ETŞ: 274) / *erdemsiz kişi etik içindeki ulyak birle tüz ol* (ETŞ, 34-1: 274)
- uruk** “ip, kendir” (EUTS: 174; UAY: 763)
- üçüngü** “at örtüsü.” (ETS: 229); **üçürgü** “halı, kilim.” (ETS: 229); “tegelti, eyer keçesi” (IB: 62) “kilim, halı” (ETY: 879); “at örtüsü” (ETG: 305) / *Tokuz kat üçürgüng topul-gınça teritzün tir* (IB, 50: 24); *(tokuz) k^t üç^rğü n topu ul^g nça* (ETY, Ir-77: 278)
- üdrül-** “seçilip ayrılmak” (Üİ: 197; UAY: 771) / *orunda bilip öçmekig atkanğuluk atkanğul-l(a)r-ta öngi üdrülür* (Üİ, 107b-1: 42)
- ükün** “yığın.” (ETS: 229); **yük** “yığın.” (ETS: 253)
- yabı-** “örtmek.” (ETS: 237); **yabın-** “örtmek, örtünmek.” (ETS: 237; EUTS: 181); “örtünmek” (ETS: 274); **yapın-** “örtünmek” (ETS: 240; RR: 207; ETG: 308) / *yağmur yağsa kapuñ bolsun yabınğ kergök* (ETŞ, 34-14: 274); *yapın-mış irdi t(a)ğ-ı oñ iligin-i* (RR, 660: 119); **yapşur-yafşur-** “yapıştırmak, birbirini örtmek” (ETG: 308)
- yalkat-** “bağlamak, eklemek” (EUTS: 184)
- yalma** “(at) kaftanı, örtüsü” (ETY: 883); “kaftan, örtü.” (ETS: 238) / *ol^t nnda ölti y^rakında y^lm^sında yüz^r k^okun* (ETY, I-D-33: 44)
- yançuk** “kese, torba, cep.” (ETS: 239; EUTS: 184); “torba, kese” (Mayt: 501); “yağmurluk.” (ETS: 239) / *biçek yim yançuk kor osuğluğ* (Mayt, 105-2: 175)
- yarlıkan-** “zırhlanmak, zırh giymek” (EUTS: 187)
- yip** “ip” (Üİ, 203; ETG: 311; UAY: 810); “iplik” (Mayt: 511); “ip, iplik.” (ETS: 247; EUTS: 193); **yıp** “ip” (İKP: 236); **yipke** “iplik.” (ETS: 247); **yipkä** “iplik” (EUTS: 193); **ip** “ip” (RR: 186) / *yip änrär* (İKP, XLI-3:); *yip teg erür* (Üİ, 111a-2: 46); *yime yinçe yip egirgü* (Mayt, 106-17: 177); *bird-i yen-e badr-â(h)-niñ burm-ğa ip takıp* (RR, 938: 157)
- yırt-** “yırtmak, parçalamak.” (ETS: 246; UAY: 805); **yırtıl-** “yırtılmak, yarılmak.” (ETS: 246)
- yilin-** “asmak.” (ETS: 247)
- yilpigü** “yelpaze” (ETG: 311; UAY: 808)
- yin** “deri, cilt.” (ETS: 247; EUTS: 193; UAY: 809)
- yoğurқан** “üst; elbise.” (ETS: 251); “üst elbise, giyim, örtü” (EUTS: 196)
- yumgak** “yumak” (Mayt: 514) / *yumgaklarığ buza butarlayu* (Mayt, 67-9: 126)
- yuğ** “yün” (İKP: 238); **yüñ** “yün” (RR: 210; UAY: 826); **yüng** “pamuk, yün.” (ETS: 252; EUTS: 199) / *çığarı äñrär yuğ änrär* (İKP, II-3: 11); *yüñin-din ird-i yen-e iligin-de bir şış-e* (RR, 828: 143)
- yurun** “paçavra.” (ETS: 251; EUTS: 199)
- yük-** “toplamak, derlemek.” (ETS: 252; UAY: 825)
- yük** “yük, bohça.” (ETS: 252; UAY: 825)
- züngim** “(< Çin. diba denilen ipekli kumaş.” (ETS: 253); **zünim/zuñum** “? diba denilen ipek kumaş” (ETG: 313)